

Enerji Güvenliğinin Dış Politika Unsuru Olarak Yükselişi: AB'nin Enerji Güvenliği İkilemi

Azime Telli¹

Enerji Güvenliğinin Dış Politika Unsuru Olarak Yükselişi: AB'nin Enerji Güvenliği İkilemi	The Rise of Energy Security as a Foreign Policy Element: The EU's Energy Security Dilemma
Öz <p>Enerji kaynaklarına olan bağımlılığın dış politika üzerindeki etkisi günden güne artmaktadır. Günümüzde enerji kaynaklarına erişim, ulusal güvenlik ve dış politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumdadır. Çalışmanın amacı enerji güvenliği ile dış politika arasındaki kopmaz bağdan yola çıkarak enerji güvenliğinin nasıl dış politikanın ayrılmaz bir parçası haline geldiğini açıklamaktır. Çalışmada bağımlı değişken olarak dış politika tutumu seçilirken bağımsız değişken olan enerji bağımlılığı seçilmiş olup iki değişken arasındaki ilişkinin ortaya konulmasında basit regresyon kullanılmıştır. Enerji güvenliğinin yükselişe geçmesinin dinamikleri tarihsel analiz yöntemiyle ortaya konulduktan sonra vaka analizi olarak enerji diplomasisinde öne çıkan iki aktör olarak AB ve Rusya arasındaki bağımlılık ilişkisi analiz edilecektir.</p>	Abstract <p>The increasing dependence on energy resources is progressively shaping foreign policy. In contemporary geopolitics, access to energy resources has become an integral component of national security and foreign policy. The purpose of this study is to explore how energy security has evolved into a fundamental aspect of foreign policy, emphasizing the inextricable link between energy security and foreign policy objectives. In this analysis, foreign policy stance is treated as the dependent variable, while energy dependency serves as the independent variable. A simple regression model will be employed to examine the relationship between these two variables. Following a historical analysis to uncover the factors contributing to the rise of energy security, the study will focus on the dependency relationship between the European Union and Russia—two key actors in energy diplomacy—as a case study.</p>
Anahtar Kelimeler: Enerji güvenliği, enerji diplomasisi, dış politika analizi, AB, Rusya, enerji güvenliği ikilemi.	Keywords: Energy security, energy diplomacy, foreign policy analysis, the EU, Russia, energy security dilemma.
JEL Kodları: Q48	JEL Codes: Q48

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı	Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.
Yazarların Makaleye Olan Katkıları	Çalışmanın tamamı yazar tarafından oluşturulmuştur.
Çıkar Beyanı	Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

¹ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: azimetelli@gmail.com, e-ISSN: 1306-6293/© 2025 The Author(s). Published by Eskişehir Osmangazi University Journal of Economics and Administrative Sciences. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

1. Giriş

Enerji kaynaklarının dış politika süreçleri üzerindeki etkisi ve enerji güvenliği konularına yönelik giderek artan bir ilgi söz konusudur. Enerji kaynakları, günümüzde ulusal güvenlik ve dış politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumdadır. “Devletler günümüzde enerji güvenliğini, askeri veya ekonomik güvenlikle aynı derecede talep etmektedir” diyen Hadfield (2008, s. 323), bu durumu net bir şekilde ortaya koymuştur. Hadfield’in altını çizdiği noktayı daha somutlaştırmayı deneyen Wenger, uzun zamandır gerek enerji ihracatçısı gerekse ithalatçısı devletlerinin enerji politikalarını, güvenlik ve dış politikalarından ayrı tutamadıklarını savunmaktadır (Wenger, 2009, s. 226).

Enerji kaynaklarına erişim dış politikada hem başlı başına bir amaç hem de belirli amaçlara ulaşmak için kullanılacak bir araç olup pek çok durumda bu iki yaklaşım iç içe geçebilmektedir. Enerji kaynakları ulusal güç unsuru olarak dış politika çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla kullanıldıkları için sadece uluslararası aktörleri değil uluslararası sistemi de doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir (Morgenthau, 1948, s. 10). Enerji güvenliği ile dış politika arasındaki kopmaz bağa dikkat çeken Yergin’in (1988, s. 111), “... enerji güvenliğinin amacı uygun fiyatlardan yeterli ve güvenli enerji arzının sağlanması ve bunu yaparken temel ulusal değerleri ve amaçları tehlikeye sokmamaktır” tespiti kavramın iki farklı boyutunu ortaya koymaktadır. Ekonomik kalkınmanın en temel unsuru olan enerji kaynakları, aynı zamanda dış politika amaçlarına ulaşmak amacıyla çeşitli şekillerde kullanılabilir (Stegen, 2011, s. 6506).

Enerji güvenliği konseptinin halen oldukça tartışmalı olmasının yanı sıra enerji kaynakları üzerinde egemenlik yetkisine sahip olan ve sahip olmayan ülkelerin önceliklerinin farklı olması da kavramın tanımı üzerinde bir uzlaşma sağlanmasını güçleştirmektedir. Ancak artan bu ilgiye rağmen enerji güvenliği alanında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu açıklayıcı nitelikte olup tarihsel analiz yöntemine dayanmaktadır. Enerji kaynaklarının dış politikada artmakta olan özgül ağırlığına rağmen bu konuda sistematik ve kapsamlı analizlerin olmamasından kaynaklanan boşluk halen doldurulabilmiş değildir (Levi, 2010, s. 5). Yirminci yüzyıldan itibaren enerji güvenliğinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan toplumlar için refah ve varlığını koruma açısından temel unsur haline gelmiş olması uluslararası ilişkiler alanında tartışmaları beraberinde getirmiştir (L. Hamilton, 2005, s. xxi). Genel olarak bölgesel görünüm sergileyen jeopolitik hassasiyetler kadar küresel iklim krizi de günümüzde enerji güvenliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu durum alandaki çalışma sayısını arttırmış olmakla birlikte kavramın dinamik yapısından kaynaklı olarak sistemli bilgi üretiminin doğru orantılı şekilde etkilediğini söylemek oldukça zordur. Enerji güvenliğinin kapsamının genişlemesi ile artan belirsizlik beraberinde yeni tartışmaları getirmiştir (Sovacool, 2007, s. 5506).

Bu çalışmanın amacı enerji güvenliğinin nasıl dış politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelerek ayrıcalıklı unsurları arasında yer aldığını açıklamaktır. Bu kapsamda kavramın tarihsel gelişim süreci ve enerji diplomasisi olgusunun ortaya çıkışı enerji kaynaklarının hem ihracatçı hem de ithalatçı ülkeler açısından dış politika amaçlarına ulaşmak amacıyla kullanılan bir unsur haline gelmesinin temel dinamikleri ortaya konulacaktır. Dünya birincil enerji karmasında halen fosil yakıtlarının payının % 80’nin üzerinde olması (IEA, 2022) nedeniyle çalışmada ağırlıklı olarak petrol, özellikle de bağımlılık ilişkisinin daha kırılgan olduğu doğalgaz rezervlerinin dış politika üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Çalışmanın araştırma sorusuna cevap aranırken bağımlı değişken olarak seçilen dış politika ile bağımsız değişken olan enerji bağımlılığı arasındaki ilişki vaka analizi aracılığıyla ele alınmıştır. Vaka analizinde ele alınan

aktörlerden Rusya, enerji bağımsızlığına sahip olmanın ötesinde dünya enerji pazarında uzun yıllardır önemli bir aktör konumunda olmasının yanı sıra enerji ticaretini tarihsel olarak dış politik amaçlarına ulaşmak konusunda kullanagelmıştır. Araştırmanın analizi fosil yakıtlarla sınırlanmış olmakla birlikte Rusya'nın uranyum ve nükleer enerji konusunda da sahip olduğu avantaj enerji diplomasisinde konumunu güçlendirmektedir. Öte yandan analizin diğer aktörü olarak seçilen Avrupa Birliği'nin (AB), enerjide dışa bağımlılığı yüksek durumdadır. Birlik üyelerinin bağımlılık oranları birbirinden farklı olmakla birlikte Avrupa ülkelerinin enerji rezervlerinin azalması ve dışa bağımlılık oranında gelecek perspektifinin artış yönlü olması seçilen değişkenler arasındaki ilişkisinin ölçülmesi açısından oldukça elverişlidir. Rusya ve AB arasındaki enerji bağımlılık ilişkisi krizler üzerinden ele alınacak olup dönem olarak Ukrayna işgalininin başladığı 2022 yılına kadar incelenecektir. Çalışmanın birinci kısmında enerji güvenliği literatürüne ve bu alandaki tartışmalara yer verilirken ikinci bölümde ise enerji diplomasisi yaklaşımı ve gelişim süreci ortaya konulacaktır. Vaka analizi olarak enerji diplomasisinde öne çıkan iki aktör seçilmiş olup AB ve Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi analiz edilecektir. Taraflar arasındaki enerji iş birliğinin çıkmaza sürüklenmesi enerji ikilemi kavramı üzerinden açıklanacaktır. AB, enerji politikası üyeler tarafından ulusal güvenlik unsuru olarak kabul edildiği için çatışan çıkarlar yüzünden ortak bir strateji izlemekte zorlanırken; kaynak millileştirme eğiliminin yüksek olduğu Rusya ise enerji diplomasisini yoğun şekilde uygulayarak karşılıklı bağımlılık ilişkisinden ekonomik kazanımların ötesinde politik kazanımlar elde etmek için faydalanmaktadır. Bu kapsamda Ukrayna işgalinin ilk yılında taraflar arasında enerji diplomasisi açısından yaşanan gelişmeler çalışmada ele alınmıştır.

2. Dış Politikanın Stratejik Unsuru Olarak Enerji Kaynakları

Enerji kaynakları, toplumsal yaşamda gelişme ve kalkınmanın dinamosu olmanın yanı sıra ulusal güvenliğin korunmasında da kilit öleme sahiptir. Savaş ve barış zamanlarında farklı boyutları öne çıkan enerji kaynakları, bazı dönemlerde istikrar bazı dönemlerde ise istikrarsızlık unsuru olmuştur. Enerji kaynaklarının dünya geneline dengesiz dağılımının yarattığı jeopolitik risk, bu kaynakları stratejik bir unsur olarak dış politikanın çetrefilli konularından biri haline getirmiştir. Enerji kaynakları üzerindeki egemenlik hakkının yanı sıra bu kaynaklara sahip olmak ya da kontrolünü ele geçirmek politik ve ekonomik güç dağılımını şekillendirmektedir. Bahse konu egemenlik hakkının nasıl kullanılacağı her ülkenin iç meselesi olurken bu durum bir yandan da dış politikaya çeşitli biçimlerde etki etmektedir. Bu bağlamda, enerji hem ulusal refaha hem de ulusal güvenliğe katkı sağlayan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, devletler askeri ve ekonomik güvenliklerini sağlamaya ne derece öncelik veriyorlarsa her ikisini de etkileyen enerji güvenliğini de aynı şekilde önemsemektedirler.

Enerji güvenliğinin artan önemine bağlı olarak bu alanda yapılan çalışma sayısı artmakla birlikte bu çalışmaların büyük çoğunluğu teorik bir bakış açısına sahip değildir. Vaka analizi temelli bu çalışmalar açıklayıcı olup alana sistemli katkı sunmakta yetersiz kalmaktadır. Teorik çalışmalar ise ağırlıklı olarak realizm ve liberalizm perspektifinden olup dış politika, güvenlik çalışmaları ve uluslararası politik ekonomi alanında toplanmaktadır. Luft ve Korin (2009, s. 340), enerji kaynakları fiziksel güç unsurları arasında yer aldığından buradan yola çıkarak konunun realist perspektiften ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Tarihsel olarak realistler belirli ürünlerin, özellikle enerji kaynakları, mineraller, su ve gıdanın piyasa değerinin ötesinde stratejik bir önemi olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bunun yanı sıra, bu kaynaklar arz ülkeleri

(ihracatçı) tarafından çok kez bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır ve silahlı çatışmaların ana katalizörleri arasında da yer almaktadırlar.

Öte yandan liberallerin enerji kaynaklarına yaklaşımı enerji piyasasında yer alan aktörlerin rasyonel oldukları ve kâr maksimizasyonu motifiyle hareket ettikleri yönündedir. Konuyu başta jeopolitik boyut olmak üzere diğer unsurları görmezden gelecek şekilde ele alan bu yaklaşıma göre devletler enerji piyasasına müdahale ederken rasyonel hareket eder ve piyasa dinamiklerini göz önünde bulundururlar. Ancak, pek çok çalışmada enerji kaynaklarının herhangi bir meta gibi sadece uluslararası politik ekonominin çalışma konularından biri olarak görülmesine karşı çıkmaktadır (Luft & Korin, 2009, s. 340). Bu karşı çıkmanın ana gerekçesi ise stratejik kaynakların tüm ekonomik ve politik etkilerinin ötesinde savaşa yol açabilme potansiyellerinin olmasıdır. Tarih boyunca enerji bağımlılığı arttıkça enerji kaynaklarını kontrol etme mücadelesinin pek çok çatışma ve savaşa yol açtığı görülmektedir. Bir dönemin stratejik kaynağı olan tuzun yerini petrolün almasında olduğu gibi fosil kaynakların herhangi bir ticari meta gibi analiz edilebilmesi için stratejik değerlerini ciddi derecede kaybetmeleri gerekmektedir (Luft & Korin, 2009, s. 3-4).

Enerji kaynaklarını kontrol etme mücadelesi üzerinde çalışmalar yapan Klare, uluslararası politikada enerji kaynaklarının ana mesele olduğu bir dönemin başladığını savunmaktadır (Klare, 2005). Hadfield (2008, s. 452), “Enerji kaynaklarının artık ulusal güvenlik ve dış politikanın bir parçası haline dönüştüğünü”, Wenger (2009, s. 226) ise, “Enerjinin devletlerin güvenlik ve dış politikalarından ayrılmaz bir hale geldiğini” çalışmalarında sıklıkla dile getirmektedir. Enerji kaynakları ve politika arasındaki ilişkiyi ele alan Shaffer, iki değişken arasında yapısal olarak bağımlılık ilişkisi olduğuna dikkat çekerek enerji kaynaklarının bazen bir silah (sopa) bazen de bir ödül (havuç) gibi politik amaçlarla kullanımının yaygınlaşmakta olduğuna dikkat çekmiştir (Shaffer, 2009, s. 1). Bahse konu bu yaklaşımlar bu iki unsurun ayrı olarak ele alınmasının güçlüğünü de ortaya koymaktadır. Bu noktada çalışmada enerji güvenliğinin politik boyuttan bağımsız ele alınmasının ciddi krizlere yol açabileceği argümanından yola çıkılarak ekonomik unsur üzerinden konuya yaklaşan AB’nin Rusya ile enerji ticaretinde karşı karşıya kaldığı krizler ele alınacaktır.

2.1. Enerji Güvenliği ve Hayati Çıkar Kavramı

Enerji kaynaklarının hem ekonomik hem de politik boyutunun olmasına bağlı olarak dış politika içerisindeki ağırlığı koşullara göre değişkenlik göstermektedir. Her ülkenin enerji güvenliği önceliğinin farklı olmasının yanı sıra enerji politikasını şekillendiren temel endişenin fiyat veya arz-talep şokları gibi ekonomik unsurlar mı yoksa politik unsurlar mı olduğu da önem taşımaktadır. Enerji güvenliği, her ne kadar devletlerin var oluşuna ilişkin dış politika amaçları arasında yer almasa da çoğunlukla hayati çıkarlar arasında kabul edilmektedir. Uluslararası sistemin temel aktörleri olarak devletlerin uğrunda savaşmaya hazır olduğu dış politika amaçları hayati çıkar olarak nitelendirilmektedir. Kavramın tanımı açık olmakla birlikte hangi ülke açısından hangi dış politika çıkarının savaş konusu olabileceği konusunda bir kesinlik söz konusu değildir (Nuechterlein, 1979, s. 73-75). Hayati çıkar kavramı yapısı gereği oldukça geniş kapsamlı olduğu için farklı dönemlerde ve farklı ülkelerde değişken değerlendirilmesi yapılmıştır.

Enerji kaynakları tarih boyunca insan yaşamının temel girdilerinden biri olmakla birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren petrol rezervlerinin modern anlamda geliştirilmesiyle stratejik unsur haline gelmiştir. Enerji güvenliğinin günümüzdeki anlamına evrilmesinde İngiliz savaş gemilerinde Birinci Dünya Savaşı arifesinde kömür yerine petrol kullanılması kararı

alınması dönüm noktalarından biri olmuştur (Klare, 2001). Enerji kaynaklarını kontrol etmenin, uluslararası politikanın ana sütunlarından biri haline gelmesi uğruna savaşılabilecek bir tehdit ve risk unsuruna dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Enerji güvenliği konseptinin günümüz anlamını kazanmasında etkili olan bu gelişmeler hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin beka ve refah arayışlarında enerji kaynaklarını önde gelen endişe kaynaklarından biri haline getirmiştir. "*Ulusal savunmadan sonra ikinci sırada yer alan*" enerji güvenliği bu nedenle sadece ekonomik boyuttan ele alınması zor bir unsurdur (Hamilton, 1983, s. xxi).

ABD enerji şirketlerinin, Suudi Arabistan topraklarında ilk büyük petrol keşfi 1939'da gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan'ı, 1931'de resmi olarak tanıyan ABD'nin iki ülke arasında diplomatik ilişkileri kurmak için 1939 yılını beklemesi, ilk büyükelçiyi ise İkinci Dünya Savaşı'na bağlı olarak artan enerji talebini kendi rezervleriyle karşılamak konusunda endişenin ciddi derecede yükseldiği 1943'ten önce atamaması tesadüf olarak değerlendirilemeyecek kadar petrol jeopolitiğiyle ilişkilidir. Savaş koşullarında mevcut rezervlerinin yeni kaynak bulunamaması durumunda talebi karşılamaya ancak 13 yıl daha yetecek olması gerçeğiyle karşı karşıya kalan ABD, bir kez daha dış politikasını enerjiye göre şekillendirmiştir (Pamir, 2015, s. 71). Petrol kıtlığı döneminin kapıda olduğu endişesi dönemin ABD Başkanı Roosevelt'i, savaş sonrası "yeni dünya düzeninin" görüşüldüğü Yalta Konferansı sonrasında ülkesine dönmeden önce Suudi Arabistan Kralı Suud bin Abdulaziz el-Suud ile bir araya gelmeye itmiştir. Savaş koşullarında gerçekleşen bu görüşmenin arkasında ise ABD'li petrol şirketlerinin Suudi Arabistan coğrafyasında ciddi petrol rezervi bulunduğu bilgisini çoktan devletin üst yönetimine ileterek bu konuda politik destek istemiş olmaları yatmaktadır. ABD'nin ulusal çıkarlarının deniz aşırı enerji rezervlerine bağlı olduğunun anlaşılması üzerine iki ülke arasında "petrol karşılığı güvenlik" olarak nitelendirilen stratejik iş birliğinin temelleri atılmıştır. Öyle ki, ABD'nin o dönemki resmi kaynaklarında Suudi rezervleri şu şekilde değerlendirilmiştir: "Suudi Arabistan petrol kaynakları stratejik gücün muazzam kaynağı olmayı sürdürüyor ve insanlık tarihindeki en büyük maddi ödüllerden biridir" (Klare, 2005, s. 60). Ülke kaynaklarının her an tükenebileceği endişesiyle başlayan çözüm arayışları 1944 Nisan'ında ilan edilen "ABD Dış Petrol Politikası" beyanında yer almıştır (Council for Foreign Relations, tarih yok). Bu adım bugün oldukça yaygın kabul görmüş olan enerji dış politikası yaklaşımının temeli olarak değerlendirilebilir.

Enerji güvenliğinin, dış politikanın hayati çıkar ve temel araçlarından biri olarak öne çıkması ise 1973 Petrol Krizi sonrasında olmuştur. ABD Başkanı Carter, jeopolitik petrol krizleri sonrasında önemli rezervlere ev sahipliği yapan ve stratejik bir güzergâh olan Basra Körfezi'ni ABD'nin hayati çıkar sahası olarak kabul ettiğini ve bu bölgeye dışarıdan yönelebilecek tehditlere karşı askeri güç kullanılacağını ilan etmiştir (Carter, 1980). ABD'nin, Carter doktriniyle Basra Körfezi'ni hayati çıkar sahası ilan etmesi sadece Afganistan'ın işgali ve İran devriminin yarattığı endişe ile açıklanamaz. Söz konusu dönemde ABD'nin enerjide dışa bağımlılık düzeyinin oldukça yüksek olması önemli bir etken olup "ahlaki olarak savaşa denk, açık ve yakın tehlike" olarak nitelendirilen bu durum Carter tarafından şu şekilde ifade edilmiştir; "Ulusal gücümüz, dünyanın en istikrarsız bölgelerinden biri olan, Orta Doğu ve İran Körfezi civarından dünyanın yarısına uzanan hassas petrol tankeri güzergâhına tehlikeli bir şekilde bağlıdır" (Carter, 1979).

Enerji güvenliğine yönelik endişelerin güçlenmesinde jeopolitik krizler önemli bir etken olmuştur. Fosil yakıt rezervlerinin azalması enerji kıtlığı korkularına yol açarken, hızlı ekonomik büyüme ve nüfus artışı ucuz, temiz ve güvenli enerji kaynaklarına olan talebi körüklemiştir. Bir

zamanlar iç politikanın alanı olan güvenilir ve uygun fiyatlı enerjinin sağlanması, kısa zaman içinde dış politika yapımcıların önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu durum, küresel güç mücadelesinin enerji jeopolitiğine göre şekillenmesine yol açmıştır. Enerji jeopolitiği açısından devletler üç gruba ayrılmaktadır: Arz ülkeleri, transfer ülkeleri ve talep ülkeleri (Klare, 2001, s. 98). Bu üçlü ayrımına bağlı olarak devletlerin enerji güvenliği arayışlarında çekirdek çıkarları şekillenmekte ve farklılaşmaktadır. Bir talep ülkesi, kaynaklara kesintisiz ve makul fiyatlara erişime göre politikasını şekillendirirken arz ülkeleri açısından makul fiyattan güvenilir talep ülkelerine erişmek öne çıkmaktadır. Bu noktada liberallerin devletlerin enerji konusuna sadece ekonomik kazanımlar üzerinden yaklaşmakta oldukları varsayımları ekonomik çıkarlar ile politik çıkarların örtüşmediği durumları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Devletlerin uzun vadeli politik çıkarlarının ekonomik kazanımlarından üstün olduğu durumlarda idealistler tarafından rasyonel olarak değerlendirilmeyen hamleler izledikleri görülmektedir. Bu duruma, Rusya'nın bütçe gelirlerinde azalmaya yol açacak olmasına rağmen bazı ülkelere piyasa fiyatının altında satış yapması, Suudi Arabistan'ın İran'ı cezalandırmak için ham petrol fiyatını düşük tutma hamlesi örnek olarak gösterilebilir.

Enerji güvenliği, uluslararası politika ve ulusal güvenlik olguları arasındaki kesişme noktasında yer almakta olup bir dış politika aracı olmasının ötesinde dış politikaya da yön vermektedir (Shaffer, 2009, s. 28). Stratejik önemini yanı sıra kalkınma ve büyüme için de enerji güvenliği olmazsa olmaz bir unsurdur (Dünya Enerji Konseyi, 2010, s. 3). Enerji güvenliğine yönelik fırsat ve tehditler Dünya Enerji Ajansı (IEA) tarafından, şu şekilde sınıflandırılmıştır: Enerji arz ve talep güvenliği, enerji kaynaklarına erişim ve çevresel unsurların korunması (IEA, 2013). Yergin, enerji güvenliğini, enerji kaynaklarına makul fiyatlarla ulaşabilmek olarak tanımladıktan sonra fiziksel güvenlik, erişilebilirlik, enerji politikası, yatırım güvenliği unsurları üzerinden kavramın değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Yergin, 2011, s. 267).

Enerji güvenliği her ülke açısından farklı şekillerde değerlendirilmekle birlikte genel olarak dış politikayla ilişkilendirilmesinde politika ve ekonomi arterleri öne çıkmaktadır. Bazı ülkeler açısından enerji, güvenlik politikasının bir parçası iken bazı ülkeler konuyu ekonomi politikasının bir parçası olarak ele almaktadır (Bovan, 2020, s. 4). Enerji güvenliği alanında güvenlik endişelerinin ön plana çıkmasında ve günümüzde alana hâkim olmasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve hızla yayılan kaynak millileştirme eğilimi etkili olmuştur. Enerji piyasasında özel şirketlerin yerini devlet şirketlerinin almasına bağlı olarak enerji ve politika ilişkisi ekonomik boyutun önüne geçmiştir. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre 2019 yılı itibarıyla kesinleşmiş petrol ve doğalgaz rezervlerinin %90'ı millî enerji şirketleri tarafından kontrol edilirken üretiminin %55'i de bu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir (National Resource Governance Institute, 2019).

Enerji kaynaklarının ulusal güvenlik ve ekonomik refah üzerindeki artan etkisi konuyu dış politika alanına taşımıştır. Aslına bakılırsa, talebin ve buna bağlı olarak dışa bağımlılık oranının katlanarak büyümesine rağmen devletlerin enerji kaynaklarına erişimin önündeki coğrafi ve politik engelleri fark etmelerine kadar konu diplomatik gündemin öncelikleri arasında yer almamıştır (IEA, 2019). Güvenlik alanının kendi başına, temel jeopolitik, savunma ve askeri alanın dışında enerji gibi tartışmalı değişkenleri içerecek şekilde genişletilmemesi gerektiğini savunanlar olmasına rağmen genişleme eğilimi devam etmektedir (Walt, 1991). Reel politik gerçeklerle örtüşen bu duruma dışa bağımlılık düzeyleri yüksek olduğu için krizler karşısında kırılabilir olan talep ülkelerinde daha fazla rastlanmaktadır.

2.2. Enerji Bağımlılığı ve Dış Politika Tutumu Arasındaki İlişki

Dış politika tutumu ile enerji bağımlılığı arasındaki ilişkiyi etkileyen pek çok unsur bulunmasına bağlı olarak değişkenler arasındaki ilişkinin ölçülmesi zordur ve her aktörün özgün durumuna göre farklılık gösterecektir. Enerji bağımlılığı oranının yüksek ya da düşük olmasından öte enerji güvenliği düzeyi de önemlidir. Amerika'nın 1973 krizinden görece düşük düzeyde etkilenmesi buna bağlı olarak dış politika tutumunda anlamlı bir değişim söz konusu olmamıştır. Ancak Avrupa ülkelerinin iç kaynakların azalmasına bağlı olarak enerji arz güvenliklerinin kırılgan olması bağımlılık ilişkisinden daha derin etkilenmelerine yol açmaktadır. Dış politika tutumu ile enerji bağımlılığı arasındaki ilişkinin ölçülmesinde aşağıda bulunan model denklem kullanılabilir:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X + \epsilon$$

Y: Dış politika tutumu (ör. UNGA oylamalarında destek puanı. 2= destek; 1=destek yok; 0= çekimser)

X: Enerji bağımlılığı oranı (%)

β_0 : Sabit terim (bağımsız değişken sıfırken Y'nin değeri).

β_1 : Enerji bağımlılığının dış politika tutumu üzerindeki etkisi.

ϵ : Hata terimi.

Dış politika tutumunun nicel olarak ölçülmesi zor, hatta bazı durumlarda imkânsızdır. Yine de iki devlet arasındaki ilişkinin derinliği çeşitli diplomatik kararlar üzerinden ölçülebilir. Devletlerin bazı karar ve tutumlarının yıllar içindeki seyri ağırlandırılarak dış politika tutumu ölçülebilir. Böylece elde edilen veri sayesinde ülkeler arasındaki ilişkilerin eğiliminin iş birliği ya da çatışma yönlü olduğunun ortaya çıkarılmasında kullanılabilir (Potrafke, 2009, s. 247). Bu amaçla devletlerin taraf oldukları silahlı çatışmalar, ekonomik ambargo kararları, iş birliği anlaşmaları, uluslararası örgüt üyelikleri gibi unsurlar incelenmekle birlikte yine de dış politika tutumunun ölçülmesi zordur. En yaygın kullanılan ölçütlerden biri devletlerin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (UN General Assembly- UNGA) kullandıkları oylardır (Binder & Payton, 2021). Bu nedenle Belarus ve Almanya'nın UNGA'da Rusya aleyhine Kırım'ın ilhakına ilişkin kararlarına verdiği oyların seyri dış politika tutumunun ölçülmesinde kullanılacaktır (Khan, 2020, s. 2-3).

Belarus'un Rus doğal gazı ithalatına bağımlılığı % 100 düzeyinde olup iki taraf arasında ortaya çıkan asimetric bağımlılık Rusya'nın ülkenin dış politikasını şekillendirmektedir. Rusya ile dostane ilişkileri bulunan Belarus'un Rusya'yı karşısına aldığı durumlarda doğalgaz fiyatı artışı ve kesintileriyle karşılaşması söz konusu olmuştur. Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiği 2014 yılı ve sonrası beş yılda UNGA'da Rusya aleyhine alınan kararlarda Belarus'un oylarının red yönünde olduğu görülmüştür. Bahse konu tarihler arasında UNGA'da ele alınan Rusya karşıtı kararların hepsi çoğunluk oyuyla kabul edilmiştir (BM, 2025).

Tablo 1: Belarus'un dış politika tutumu ve Rus gazına bağımlılık oranları (2014-2020)

ÜLKE	YIL/ KARAR NOSU	RUS GAZINA BAĞIMLILIĞI (%)	DIŞ POLİTİKA TUTUMU (Puan)
Belarus	2014 (68/262)	100	2
Belarus	2015 (*)	100	*
Belarus	2016 (71/205)	100	2
Belarus	2017 (72/190)	100	2
Belarus	2018 (73/263)	100	2
Belarus	2019 (74/17)	100	2
Belarus	2020 (75/38)	100	2

Kaynak: BM ve IEA verilerinden derlenmiştir.

*UNGA kararı olmadığı için tutum ölçülememiştir.

Tablo 2: Almanya'nın dış politika tutumu ve Rus gazına bağımlılık oranları (2014-2020)

ÜLKE	YIL/ KARAR NOSU	RUS GAZINA BAĞIMLILIĞI (%)	DIŞ POLİTİKA TUTUMU (Puan)
Almanya	2014 (68/262)	36	1
Almanya	2015 (*)	40	*
Almanya	2016 (71/205)	50	1
Almanya	2017 (72/190)	50	1
Almanya	2018 (73/263)	55	1
Almanya	2019 (74/17)	55	1
Almanya	2020 (75/38)	52	1

Kaynak: BM ve IEA verilerinden derlenmiştir.

* UNGA kararı olmadığı için tutum ölçülememiştir.

Almanya'nın Rusya ile doğalgaz ticaretine başlaması 1973 Petrol Krizi'ne dayanmakta olup yıllar içinde ithal edilen oran enerji dönüşümü sürecine girilmesiyle artmıştır. Bu duruma bağlı olarak Rusya, doğrudan Almanya'ya ulaşan Kuzey Akım-1 Boru Hattı'nı Almanya ile iş birliği yaparak gerçekleştirmiştir. Öte yandan taraflar Rusya'nın transfer ülkeleriyle yaşadığı jeopolitik sorunların gaz akışına etki etmesini engellemek için Kuzey Akım-2'nin inşası için anlaşma sağlamıştır. Bu durum taraflar arasındaki bağımlılık ilişkisini derinleştirmekle birlikte Almanya'nın bağımlılık oranının Kırım'ın ilhak edildiği tarihte Belarus örneği ile kıyaslandığında görece düşük düzeydedir. Bu duruma bağlı olarak Almanya'nın bahse konu dönemde bir yandan Rusya ile doğalgaz ticaretini sürdürmesine rağmen BM'de Rusya aleyhine olan Kırım kararlarına olumlu yönde oy vermiştir. Bu durum bağımlılık oranının düzeyinin dış politika tutumunu etkileyebilmesi için yüksek oranda olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan bu örnek olayda görüldüğü üzere taraflar karşılıklı bağımlılık durumunda bulunmaları nedeni ile dış politika tutumlarının çatışmacı olmasına rağmen enerji ticaretini sürdürmüştür.

Dış politika tutumunu kesin olarak ölçmek oldukça güç olup çok sayıda nitel ve nicel unsurun göz önünde bulundurulması gerekir. Bu nedenle basitleştirme amaçlı olarak her iki vaka için de BM kararları esas alınmıştır. Bunun sonucu olarak da enerji bağımlılığı ile çatışmacı dış politika tutumu arasında negatif bir korelasyon olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, daha yüksek enerji bağımlılığı oranı daha uzlaşmacı dış politika tutumuyla ilişkilidir. Belarus'un Rusya'ya enerji bağımlılığının % 100 gibi yüksek bir oranda olması dış politika tutumunun dosthane olmasına yol açmaktadır. Öte yandan Almanya'nın enerji bağımlılık

oranının daha düşük oranlarda olmasına bağlı olarak Rusya'ya karşı daha bağımsız politika izlediği görülmektedir.

3. Enerji Güvenliği İkileminin Enerji Diplomasisine Etkileri

Enerji diplomasisi, enerji kaynaklarına ve pazarlarına erişimi güçlendirmek için gerçekleştirilen diplomatik faaliyetlerin hepsini içermektedir (Giuli, 2015). Diplomatik müzakere, lobicilik ve diğer barışçıl yöntemlerle öteki devletleri ve uluslararası aktörlerin politika belirleme ve işleyiş süreçlerini etkileyen bir sistematiği vardır. Dış politika evreninde kendine özgü amaçları, araçları ve stratejileriyle yer alan enerji diplomasisinde büyük enerji üreticisi ve tüketicisi ülkeler başat aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji akışının düzenli olmasını ve enerji arz güvenliğini sağlamak için diplomatik yöntemlerden yararlanan enerji diplomasisini üretici ve tüketici ülkeler aynı amaca ulaşmak için farklı şekillerde uygulamaktadır (Yergin, 1991; Rzayeva, 2010; İpek, 2017). Uygulamada az ya da çok farklılıklar görülmekle birlikte enerji diplomasisinin hedefi ulusal gücü korumak ve yeni güç kaynaklarını kontrol altına almaktır. Enerji kaynaklarının, başlı başına bir diplomatik unsur/araç olarak kabul görmesi tarihsel Sanayi Devrimi'nin başlamasına kadar gitmektedir. Yaygın olarak kullanılmakta olan kömürün yerini petrol ve türevlerinin almaya başlamasıyla enerji güvenliğinin ekonomik boyutunun yanı sıra politik boyutu da öne çıkmaya başlamıştır. Enerji kaynaklarına bağımlılık olgusunun derinleşmesi arz ve talep ülkelerini enerji jeopolitiğinde ortaya çıkabilecek muhtemel risklerden korunmaya itmiştir. Enerji güvenliğinin ulusal gücün başat unsurlarından biri haline gelmesi, yaklaşık yüz yıllık bir süre sonunda olmuştur.

Enerjide dışa bağımlı olan ülkeler için enerji diplomasisi makul fiyatlardan kesintisiz kaynak akışının sağlanmasına yönelik çabaların tamamını kapsamaktadır. Öte yandan aynı yaklaşım enerji kaynaklarını ihraç eden ülkeler açısından yeni rezervlerin geliştirilmesi ve enerji gelirlerinin arttırılması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda OPEC'in, temel olarak üyelerinin pazar payını ve fiyatı belirleme gücünü korumaya yönelik politika izlemesi de Çin'in dünyanın farklı bölgelerinde doğrudan enerji yatırımları yapması da enerji diplomasisinin bir parçasıdır.

Ekonomik kalkınmayı ve enerji güvenliğini sağlamak enerji diplomasisinin temel amacı olup bu noktada karşımıza yine yukarıda değinilen "enerji güvenliği ikilemi" çıkmaktadır (Bovan, 2020, s. 4). Enerji güvenliğinin ekonomik ve ulusal güvenlikle ilgili iki boyutu olmasına rağmen enerji diplomasisinin salt ekonomik ya da salt ulusal güvenlikle bağlantılı değerlendirilmesi yapısal olarak mümkün değildir. Enerji diplomasisinde yaygın olarak diğer devletler ve uluslararası aktörlerle olan ekonomik ve ticari ilişkilerden yararlanılmaktadır. Ancak enerji güvenliğini sağlamak ve korumaya yönelik diplomatik çabaların önemi arttıkça süreç giderek daha karmaşık bir hal almaktadır. Aktörler çeşitlenirken jeopolitik ve ekonomik krizler iç içe geçmiş olduğu için çok boyutlu politikalar izlenmesi zorunluluk halini almıştır.

Dış politika analizinde öne çıkması 1973 Petrol Krizi'nden sonra gerçekleşen enerji diplomasisi aradan geçen süre içerisinde belirli bir olgunluk düzeyine erişmiştir. Petrol krizlerinin öne çıkardığı bir kavram olması nedeniyle başlarda yaygın olarak "petrol politikası" olarak da adlandırılmıştır (Overland, 2015). Enerji diplomasisi faaliyetleri içinde öne çıkan boru hatları diplomasisi de zaman zaman yanlışlıkla bu anlamda kullanılabilir (Aalto, 2008). Soğuk Savaş ve sonrasında Avrupa'ya akan kaynakların hangi güzergahı takip edeceği endişe konusu olurken Avrasya enerji diplomasisine dahil olan Çin, bölge rezervlerinin akış yönünü Avrupa'dan Asya'ya çevirmek için çeşitli ekonomik ve politik araçları birlikte kullanmaktadır. Enerji arz eden ülkeler açısından da kaynak talep eden ülkeler açısından da tek bir transfer rotasına bağımlı kalmamak politik ve ekonomik anlamda büyük önem taşımaktadır. AB'nin

doğalgaz konusunda Rusya'dan gelen kuzey koridoruna aşırı bağımlılığı her iki taraf açısından da tehdit unsuru olmakla birlikte talep cephesinin enerji diplomasisi esnekliği daha zayıftır. Buna bağlı olarak 2006 yılında başlayan doğalgaz arz krizleri zincirinde Rusya'yı doğrudan karşısına almayan AB açısından Ukrayna'nın işgali kırılma noktası olmuş olup Rus gazına bağımlılık oranının azaltılması için harekete geçilmiştir.

4. Rusya Enerji Dış Politikasının Temel Unsurları

Rusya, yirmi birinci yüzyıl enerji diplomasisinin en dikkat çeken aktörü olmuştur. Rusya enerji pazarındaki konumunu koruma ve güçlendirmenin yanı sıra politik amaçlarına erişmek için enerji kaynaklarını jeopolitik kaldıraç olarak kullanmaktadır. Rusya bütçe gelirleri içinde enerjinin payı 2021 yılında % 45 iken işgal sonrasında gerilemekle birlikte halen ortalama % 35 gibi oldukça önemli bir kısmı oluşturmaktadır (EIA, 2021). Rusya, dünyanın en büyük ikinci doğalgaz ve üçüncü petrol üreticisi olup COVID-19 pandemisine bağlı olarak 2020 yılında petrol ihracatında % 11, gaz ihracatında ise % 8.7 oranında gerileme söz konusu olmuştur (BP, 2021). Rusya'nın en önemli pazarı Avrupa coğrafyası olup 2021 yılında doğalgaz ihracatının %75'ini bu ülkelere gerçekleştirmiştir (EIA, 2022).

Enerji, Rus dış politikasının en temel ve vazgeçilmez unsurlarından biri olarak önemli bir milli gelir kaynağı olmanın ötesinde çevre ülkelerin siyasi ve ekonomik bakımdan kontrolü amacıyla da kullanılmaktadır (Orttung ve Overland, 2011, s. 74-75). Rus dış politikasının tam anlamıyla enerji odaklı hale gelmesinde Vladimir Putin'in ülkenin başına geçmesi bir milat olmuştur. Rusya'nın yeniden küresel güç olmasına yönelik politikalar izleyen Putin, Rus enerjisine bağımlı olan ülkeler sayesinde uluslararası sistemde daha güçlü bir pozisyona erişme stratejisini benimsemiştir. Böylelikle yumuşak güç olarak nitelendirilen enerji kaynakları Rusya açısından sert yumuşak güç halini almıştır (Stent, 2008, s. 1094). Sonuç olarak Rusya'nın, dış politikada en önemli kartı Putin dönemiyle birlikte hem amaç hem de araç olarak enerji güvenliği olmuştur (Mankoff, 2008, s. 47).

Rusya'nın her beş yılda bir yayınladığı Enerji Stratejisi belgelerinde ülkenin enerji politikasının amaçları arasında ülkenin dış politikadaki konumunu güçlendirmek olduğuna yer verilmektedir. Son olarak yayınlanan Enerji Stratejisi 2035 belgesinde de bu durumu görmek mümkün olup 2015 yılından itibaren Batılı ülkeler tarafından uygulanan yaptırımların etkisini hafifletmek, ABD ile yaşanan gerilime karşı dengeleme yapmak amacıyla Asya'nın yükselen enerji pazarlarına yatırım yapılacağı yer almaktadır. Rusya'nın, Asya pazarına petrol ihracat oranının 2025 yılına kadar % 40, doğalgaz ihracatının % 20 düzeyine erişmesi beklenmektedir (Mitrova, 2019, s. 9). Rusya'nın Avrupa pazarına bağımlılık oranını azaltmaya yönelik bu Doğu açılımı Ukrayna kriziyle birlikte oldukça hızlanmıştır. Ukrayna'nın işgali sonrasında Batılı ülkelerin Rusya'ya yönelik siyasi ve ekonomik yaptırımları ağırlaştırması üzerine başta Çin ve Hindistan olmak üzere Asya pazarından Rus enerji kaynaklarına yönelik olarak ciddi bir talep artışı söz konusu olmuştur. Çin, ülke bazında Rusya'nın en büyük enerji dış pazarı konumuna gelirken enerji gelirleri azaltılarak Ukrayna işgalini sona erdirmesi için Rusya'ya baskı yapma çabasından istenilen sonuç elde edilememiştir (CREA, 2022).

Rusya açısından enerji politikası günümüzde olduğu gibi geçmişte de sadece ticari bir unsur olarak görülmemiştir. Varşova Paketi üyelerinin tamamen SSCB kaynaklarına bağımlı olduğu dönemlerden itibaren enerji kaynakları ülke dış politikasının kilit unsuru olmuştur. Moskova'nın enerji kaynaklarını dış politika aracı olarak gören eğiliminin doğal sonucu olarak dış enerji politikası anlayışı genellikle saldırgan ve tepkisel olmuştur (Umbach, 2011, s. 37). Rusya hiçbir zaman enerji kaynaklarını, bu kaynakların geliştirilmesini ve ihraç edilmesinde

kullanılan alt yapıyı AB'nin 2006 yılına kadar yaptığı gibi sadece ticari bir meta olarak görmemiştir.

Rusya, enerji kaynaklarını dış politika süreçlerinde kullanırken ekonomik ve politik faktörlere dengeli bir şekilde yer verdiği farklı modellerden yararlanmıştır. Rusya'nın doğalgaz politikası iki temel dinamik üzerinde yükselmektedir; bağımlılık ilişkisinin zayıf olduğu Batı Avrupa pazarına yönelik rekabetçi piyasa koşullarına bağlı politikalar ve bağımlılık ilişkisinin daha güçlü olduğu Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik jeopolitik motivasyonlu politikalar. Bu modeller arasında en çok öne çıkanı, Rusya'nın eski SSCB cumhuriyetlerine yönelik olarak uyguladığı havuç ve sopa stratejisi olup yaygın olarak yandaş cumhuriyetlere petrol ve gaz, iç piyasa fiyatından ihraç edilerek uygulanmıştır.

Rusya, jeopolitik amaçlarına ulaşmak için ihraç ülkelerinde doğalgaz alt yapısı sayesinde asimetrik karşılıklı bağımlılık ilişkisi yaratırken farklı fiyat politikasıyla da bu ülkeler arasında güven ve dayanışmanın önünü keserek Orta ve Doğu Avrupa'nın enerji politikasına uzun yıllar boyunca nüfuz etmiştir (Ruszel, 2020, s. 7). Doğalgazda yüksek oranda Rusya'ya bağımlı olan Belarus, ortalama gaz fiyatının 246 dolar olduğu 2018 yılında Rus gazını 127 dolar karşılığında en uygun fiyata satın alan ülke olmuştur (Kramer, 2007). Öte yandan uzun yıllardır Ermenistan ile düşük fiyata doğalgaz ticareti yapmakta olan Rusya, Ukrayna işgali devam ederken %100 Gazprom iştiraki olan Ermeni milli gaz şirketine gelecek 10 yıl boyunca sabit fiyat üzerinden gaz satışı güvencesi vermiştir (Business Media Georgia, 2022).

Rusya'nın eski SSCB cumhuriyetleri ile arasındaki ilişkilerde doğalgaz fiyat politikası ve politik sadakat (bağlılık) arasında bir korelasyon olgusunu analiz etmek açısından Belarus ve Ermenistan iki önemli örnektir. Bunların dışında, Türkmen gazını ucuza alıp daha yüksek fiyata Avrupa'ya tekrar ihraç etmeye dayalı iş birliğinde sonraki bölümlerde ele alınan 2009 Ukrayna krizi sonrasında bir kırılma yaşanmıştır. Avrupa gaz talebinin gerilediği bu dönemde Türkmenistan'ın fiyat artışı talep etmesi üzerine Rusya, 2010 itibarıyla bu ülkeden alısını tamamen durdurmuştur. Türkmenistan sopa modelinin uygulanmasından kaynaklanan bu kriz sonrasında Çin pazarına girmiş, Rus pazarına olan bağımlılığına alternatif oluşturmuştur. Bu durum aslında havuç-sopa modelinin kısa vadede sonuç verirken orta ve uzun vadede ödül-ceza mekanizmasında dengeleme söz konusu olmazsa pazarın kaybedilmesine neden olacağını da göstermektedir (Korteweg, 2018, s. 14).

Rusya'nın havuç-sopa dışında etkin olarak kullandığı diğer strateji ise enerji ticaretinde ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık sayesinde uzun dönemli ekonomik kazanımlar elde etmektir. Bu stratejide de politik unsur bulunmakla birlikte havuç-sopa ile kıyaslandığında daha geri planda kalmakta ve etkisi sınırlı tutulmaktadır. Rusya, boru hatları inşa ederek talep ülkeleri ile arasındaki karşılıklı bağımlılık durumunu güçlendirmiştir. Rusya'nın AB ile ilişkilerinin kötüleştiği dönemlerde bile enerjide karşılıklı bağımlılık durumu taraflar arasında ekonomik ve politik diyalog için zemin olmasını sağlamıştır. Ayrıca, Batı ile ilişkileri günden güne bozulan Rusya için Çin ile arasında kurulan enerji iş birliği sadece ekonomik bir kazanım olmaktan öte iki ülke arasındaki stratejik ortaklık ilişkisini daha da güçlendiren bir unsur olmuştur.

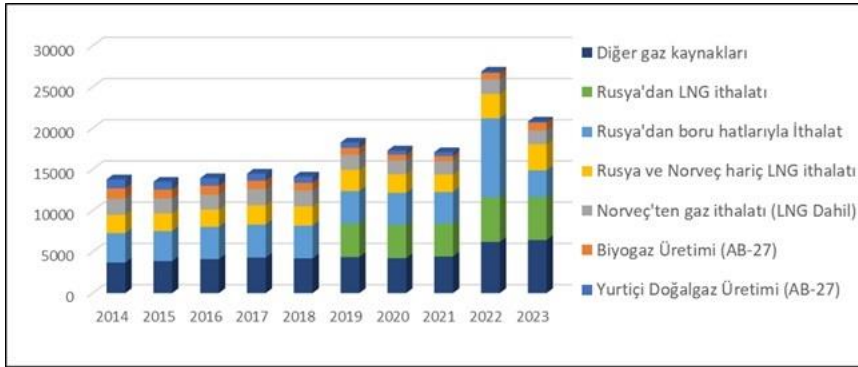
4.1. AB-Rusya Enerji İş Birliğinde Retoriğin Değişmesi

Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılayan ana koridorlardan biri Rusya'dır. Taraflar arasında Soğuk Savaş koşullarında gelişen ve sorunsuz bir şekilde işleyen enerji ticareti 21. yüzyılda peş peşe yaşanan krizlerle sarsılmıştır. Enerji güvenliğine ekonomik bir unsur olarak yaklaşan Avrupa ülkeleri uzun yıllar boyunca Rusya ile olan enerji bağımlılığını tehdit olarak

değerlendirmekten Rusya'nın güvenilir enerji arz ülkesi retoriğinde son dönemde önemli çatlaklar meydana gelmiştir. Gelişmiş ekonomisi ve yeşil büyüme politikasına bağlı olarak dünyanın en büyük doğalgaz tedarik pazarı olan AB'nin tek bir kaynağa ve tek bir güzergaha aşırı bağımlı olma sorunuyla yüzleşmesine neden olan Ukrayna sorunu aynı zamanda bu konuda Birlik düzeyinde politika geliştirilmesini savunanlar için önemli bir fırsat olmuştur. Ukrayna'nın işgali sonrasında tarafların birbirlerine karşı çeşitlendirme arayışına girmeleriyle enerjide karşılıklı kazanımlara vurgu yapan iş birliğinden enerjide soğuk savaşa bir geçiş söz konusudur (Telli, 2022, s. 163).

Enerji kaynaklarının ulusal güç unsuru olması beraberinde enerji politikasının da ulusal güvenlik açısından stratejik önem taşımasına yol açmıştır. Enerji güvenliği her ne kadar ulusal güvenlik konusu olsa da bu alanda hem arz hem de talep ülkeleri tarafından çeşitli iş birliği örgütleri kurulmuştur. Enerji diplomasisinin politikadan (güvenlik) ziyade yönetim boyutuna odaklanan bu Dünya Enerji Ajansı, Dünya Enerji Konseyi gibi örgütler enerji piyasalarını daha istikrarlı hale getirmek için çabalamaktadır. Kuruluşunda enerji iş birliği felsefesi olan AB açısından da enerjinin doğası gereği ulusal çıkar unsuru olması ortak politika izlenmesini zorlaştırmaktadır.

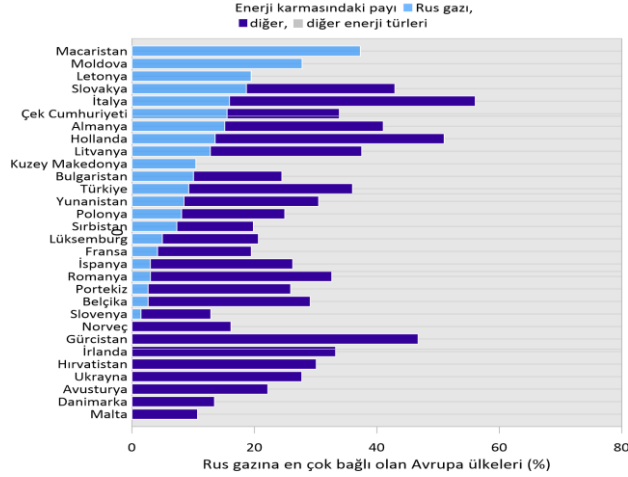
Grafik 1: Avrupa ülkelerinin doğalgaz talebi, üretimi ve ihracatı (2020-2023)

Kaynak: Eurostat, BP, IEA verilerinden derlenmiştir.

AB'nin bekası ve ekonomisi için ihtiyaç duyulan enerji rezervlerine sahip olmaması arz güvenliğini Birliğin geleceği açısından öncelikli hale getirmiştir. AB üyelerinin enerjide dışa bağımlı olması ve bu bağımlılık ilişkisinin Birliğin iç enerji arzının gerilemekte olmasına bağlı olarak derinleşmesi enerji güvenliğini en önemli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir. Dünya toplam enerji üretiminin % 11'ini tek başına tüketen AB, bu anlamda Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dünyanın en büyük üçüncü enerji pazarıdır. Buna rağmen Çin ve ABD'nin enerjide dışa bağımlılık oranları % 20 düzeyinde seyrederken, AB için bu oran 2020 yılında % 57.5 olarak gerçekleşmiştir. Rusya'nın petrol (% 32), katı yakıtlar (% 32) ve doğalgazda (% 40) AB'nin en büyük ithalatı yaptığı ülke olması enerji güvenliği açısından durumu daha kritik hale getirmektedir (Eurostat, 2020).

Grafik 2: Rus doğalgazına en çok bağımlı olan Avrupa ülkeleri (2021)

Kaynak: Eurostat 2020 verilerinden derlenmiştir.

Grafik 2’de görüldüğü gibi Ukrayna işgalinin hemen öncesinde Rusya, enerji tüketiminin 1/3’ü doğalgaza dayanan AB’nin talebinin % 40’ını karşılamaktaydı. Birlik üyelerinden sadece beşinin enerji karmasında doğalgazın payı % 10’un altındayken 11 üyenin enerji karmasında bu oran % 30’un üstündedir. Ukrayna işgalinin başlangıcından yılsonuna kadar geçen sürede Rusya, AB’ye gaz ihracatını % 80 oranında keserken bağımlılık oranı yüksek olan ülkelerin enerji politikalarını gözden geçirmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir.

Enerji politikası, tarihsel olarak AB açısından üyelerin ulusal çıkarlarının birbirinden ciddi derecede ayrışmasına bağlı olarak ortaklaşa tutum belirlemenin en güç olduğu başlıklar arasında yer almıştır. Bu nedenle, AB üyeleri arasında Enerji Birliği’nin kurulması çabalarının resmi olarak gündeme alındığı 2015 yılına kadar bu alanda önemli adımlar atılamamıştır. Tarihsel sürece bakıldığında 1973 Petrol Krizi sırasında % 95 oranında Ortadoğu kaynaklarına bağımlı olan Avrupa ülkelerinin krizi aşmak için birlikte hareket etmek yerine ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri görülmüştür. Krizden etkilenen Birlik üyeleri ile kaynak arz eden ülkeler arasında ikili anlaşmalar yapılırken bu anlamda petrol krizi, ulus üstü bir yapı içinde ortak bir enerji politikası geliştirilmesinin zorluklarını da ortaya koymuştur.

Avrupa’nın, Soğuk Savaş sonrası dönemde ekonomik bölünmüşlüğü ortadan kaldırma arayışında enerji öne çıkan unsurlardan biri olmuştur. Ancak aradan geçen zaman içinde enerji yönetimi alanında bazı düzenlemeler yapılmış olsa da politika boyutu için aynı değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir. Topluluğun kuruluş felsefesinde enerjide iş birliği yapılması fikri bulunsa da enerji alanında diğer ekonomik başlıklardan farklı olarak âdem-i merkezîyetçi yaklaşımın tercih edilmesi söz konusudur. Bu durum, enerji başlığının olarak yönetilmesini güçleştirmektedir. Ancak yine de Birlik içinde ortak enerji politikası izlenmesi arayışları yirminci yüzyılın sonlarında ivme kazanmıştır. Bu kapsamda, “Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru” başlıklı Yeşil Kitap’ta aynı zamanda yaklaşmakta olan krize dikkat çekilmiştir. Topluluğun enerji bağımlılığının 2020 sonrasında %70 gibi rekor düzeylere erişmesinin yaratacağı tehlikeye dikkat çekilerek ithalat bağımlılığının en hızlı artacağı kaynağın doğalgaz olacağına yer verilmiştir (Commission of the European Communities,

2000). Ancak, AB üyelerinin enerji karması ve dış bağımlılık oranlarının birbirinden oldukça farklı olması Birlik düzeyinde ortak bir enerji dış politikası geliştirilmesini mevcut krize rağmen halen zorlaştırmaya devam etmektedir. Kriz sonrasında Avrupa Komisyonu tarafından başlatılan REPowerEU süreci birlik üyeleri arasında ortak enerji politikası izlenmesi konusunda önemli bir adım olmakla birlikte bu yaklaşımın kalıcı olup olmayacağı kriz sürecinin sona ermesinden sonra anlaşılacaktır. Rus doğal gazına olan bağımlılığın azaltılmasının yanı sıra sürdürülebilir enerji politikalarına yönelinmesini hedefleyen REPowerEU, Rusya'nın enerji silahını kullanma girişiminin geri tepmesinde oldukça etkili olurken iki yıl içinde Rus enerji kaynaklarına bağımlılık sorununun aşılmasında önemli bir rol oynamıştır (European Commission, 2024).

5. Doğalgaz Jeopolitiğinin İlk Ciddi Krizleri: Belarus ve Ukrayna

Rusya'nın "enerji süper gücü" olarak öne çıkmasıyla değişen jeopolitik ortam AB açısından enerji güvenliğinin politikleşmesine neden olmuştur. Avrupa'nın ortak enerji politikasını tanımlamak için çabaladığı 2006 yılının hemen başında resmi nedeni Gazprom-Naftogaz arasındaki fiyat ve birikmiş borçların ödenmesi konusundaki anlaşmazlık olarak açıklanan ilk Ukrayna enerji krizi patlak vermiştir. Eski SSCB cumhuriyetlerine karşı enerji alanında "havuç-sopa" politikası izleyen Rusya, aynı zamanda önemli bir transfer güzergâhı olan Ukrayna'nın Batı bloğuyla bütünleşme çabası karşısında enerji silahını kullanmıştır. Kasım 2004'te Turuncu Devrim sonrasında başlayan Ukrayna krizi AB içinde de enerji güvenliğini hassas bir hale getirmiştir.

Rusya'nın enerji kartını silaha çevirmesi hususunda Ukrayna krizleri genel olarak öne çıkmakla birlikte aslında Putin döneminde ilk kriz dost ve müttefik ülke Belarus ile yaşanmıştır. Rusya ve Belarus arasındaki ilk ciddi kriz 2004 yılında Gazprom'un ülkenin milli doğalgaz dağıtım şirketi Beltransgas'ın % 50'sini satın alma sürecinde tarafların fiyatta anlaşamaması nedeniyle patlak vermiştir. İlk gaz kesintisi bu dönemde uygulanırken taraflar 2006 yılında ortaklık konusunda anlaşma sağlamış, ancak bu gelişmenin ardından Rusya'nın, Belarus'a petrol ticaretinde tanıdığı vergi ayrıcalığını kaldıracağını açıklamaları iki ülke arasında yeni bir krize daha neden olmuştur (Zhdannikov, 2019). Rusya'nın bu hamlesine karşılık transit ücretini artırmak isteyen Belarus, Rusya'nın petrol akışını kesmesi üzerine Batı Avrupa'ya gönderilen yakıtı iç piyasaya yönlendirmiştir.

Ukrayna krizinin yankıları sürerken Rusya'nın, Belarus ile yaşadığı fiyat anlaşmazlığı sebebiyle petrol arzını durdurması Birlik düzeyinde tedirginliği yükseltmiştir. Belarus'a petrol akışının Ocak 2007'de günlerce durması Rusya'nın enerji politikası konusunda bir karışıklığa neden olmuştur. Dost ve müttefik ülkelere karşı enerji kartını ödüllendirme için kullanan Rusya'nın, her anlamda kendine bağlı ve bağımlı olan ülkelere karşı da gerek gördüğünde cezalandırıcı politika izleyebileceği görülmüştür (Garbe, Hett ve Lindner, 2011, s. 189-190). Putin'in geçmiş iktidarlara göre enerji konusunda daha pragmatist ve ekonomik çıkar merkezli hareket edeceğini gösteren bu adım aynı zamanda Belarus'un, dünden bugüne Moskova'nın açıkça ve şiddetle NATO genişlemesine dahil olmayı reddeden tek müttefiki olmasında da etkili olmuştur.

Gazprom'un uzun vadeli teslim yükümlülüklerinin güvence altına alınmasında stratejik öneme sahip iki ülke olan Belarus ve Ukrayna, yirmi birinci yüzyılın hemen başından itibaren jeopolitik rekabete sahne olmuşlardır. Bu iki ülkenin AB ve NATO'nun genişleme sürecine girmesine bağlı olarak Batı bloğuyla yakınlaşmasını ulusal çıkarlarına tehdit olarak gören Rusya, Gazprom aracılığıyla bu ülkeleri kontrol altına almaya yönelik bir strateji takip etmiştir.

Bu kapsamda, bir yandan bu ülkelerin milli dağıtım şirketlerini ortaklıklar yoluyla ele geçirmeye çalışırken bir yandan da bu ülkelere bağımlılık oranlarını azaltmaya yönelik alternatif boru hattı projelerini gündeme getirmiştir.

İlk Ukrayna krizi sonrasında AB’de, Rusya’ya olan bağımlılığı azaltmak yerine güzergâh çeşitlendirmesi yaklaşımı benimsenmiş ve Ukrayna’yı by-pass etmeye yönelik Kuzey Akım-1 Boru Hattı projesi tüm Avrupa’nın enerji güvenliğine katkı sağlayacağı gerekçesiyle Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmıştır. Ancak, ilk krizin üstünden sadece iki yıl geçtikten sonra AB, daha derin bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Gazprom, 2009 yılının hemen başında Naftogaz ile fiyat anlaşmazlığını gerekçe göstererek gaz akışını yeniden durdururken kesintilerden Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan olumsuz etkilenmiştir. Ortak bir dış enerji politikası izlenmesi için ciddi bir fırsat sunan bu krize rağmen üye devletler, ulusal güvenliklerinin bir parçası olarak gördükleri enerji konusunda Birlik’ten bağımsız bir dış enerji politikası izlemeyi tercih etmişlerdir.

AB’nin ortak dış enerji politikası geliştirmesi açısından en ciddi kırılma noktası Rusya’nın, uluslararası hukuka aykırı olarak Kırım’ı ilhak etmesi olmuştur. AB’nin, 2008 yılında gerçekleşen Rusya saldırısında Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü savunmada gösterdiği tutukluk Rusya’nın yayılmacılık politikaları açısından cesaretlendirici olmuştur. Rusya, bu doğrultuda Ukrayna’nın Doğu Ortaklığı girişimine katılarak AB ekonomisiyle eklemlenme arayışını ulusal çıkarlarına karşı düşmanca bir plan olarak değerlendirmiştir (Mearsheimer, 2014, s. 3). Kırım’ın ilhak edilmesi sert bir dille kınanırken Rusya’ya karşı uygulanan yaptırımlarda AB’nin enerji bağımlılığı en zayıf noktası olmuş; Rus petrol sektörünü hedef alan yaptırımlardan Gazprom muaf tutulmuştur. Güney Akım projesini AB’nin tekelleşmeyle mücadeleye yönelik Üçüncü Enerji Paketi yüzünden iptal etmek zorunda kalan Rusya, Kırım’ı ilhak etmesinin ardından Türk Akım projesini ilan ederken bir yandan da güzergâh ve pazar çeşitlendirmesini güçlendirecek olan Kuzey Akım-2 ve Çin’e uzanacak Sibiry’a’nın Gücü’nün tamamlanmasını öncelikleri arasına almıştır (Martikainen ve Vihma, 2016, s. 5) Bu gelişmeler üzerine, Avrupa Enerji Birliği sürecini resmen başlatacak olan “İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikası ile Dirençli bir Enerji Birliği için Çerçeve Strateji Belgesi” 2015’te yayınlamıştır.

5.1. Karşılıklı Bağımlılık Olgusunda Kırılma: AB’nin Rusya Bağımlılığından Çıkış Arayışı

Rusya’nın 21. yüzyılın başından itibaren enerji kartını dozunu sertleştirerek kullanma eğilimi en çok Avrupa ülkeleri arasında tedirginliğe neden olmuştur. Birlik üyeleri arasında enerji diplomasisi aracılığıyla Rusya’nın, Avrupa’yı Soğuk Savaş öncesinde olduğu gibi bölme politikası izlediği anlayışını öne çıkmaya başlamıştır. Bu yaklaşımın en önde gelen savunucularından olan Polonya, güvenliği temel alan yaklaşımıyla üyeler arasında dayanışmayı güçlendirecek bir enerji güvenliği paktı kurulmasını gündeme getirmiştir. NATO’dan esinlenen yapının amacı bir üye ülkenin enerji güvenliğini tehdit eden girişim ve saldırıların tüm üyelere karşı yapılmış olarak kabul edilmesini sağlayacak bir ortak güvenlik şemsiyesi oluşturulmasıdır. Ortak güvenlik yaklaşımına dayanan bu model kriz zamanlarında dayanışma mekanizması oluşturulmasını da kapsamaktadır (The Council of European Union, 2006).

Rusya’nın Kırım ilhakı AB ülkeleri açısından önemli bir uyarı olmakla birlikte Rus enerji kaynaklarına bağımlılık konusunda anlamlı bir dönüşüme neden olmamıştır. Bahsekonu dönemde Rusya, AB’nin ana enerji arz ülkesi konumunda olup tek başına AB’nin doğal gaz ihracatının % 40’ını, petrolde ise % 30’unu karşılamaktaydı (Congressional Research Service, 2015, s. 5). Üye ülkelerin bağımlılık oranlarının farklı olmasından kaynaklı olan bu durum özellikle Rusya’nın dış politika amaçları açısından daha kırılgan ülkeler üzerinde etkili

olmuştur. Kırım'ın uluslararası hukuka aykırı şekilde ilhak edilerek Rusya'ya bağlanması sürecinde ABD öncülüğünde bir dizi yaptırım kararı alınmıştır. Diplomatik yaptırımlarla başlayan bu girişimin son halkası enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve ihracatına yönelik olmuştur (Veebel & Markus, 2015, s. 176-177). Yaptırımların devreye alındığı dönemde, petrol ve gaz ihracatı Rusya'nın toplam ihracatının yaklaşık üçte ikisini oluşturuyordu ve bunların gelirleri ülkenin ulusal bütçesinin yaklaşık yarısını oluşturmaktaydı. Kırım'ın ilhak edildiği 2014'e kadar Rusya'nın ham petrol ihracatının %70'inden fazlası ve doğalgaz ihracatının neredeyse %90'ı Avrupa ülkelerine yönelikti (Altıparmak, Thies, Shutters, & Waters, 2023, s. 156). Avrupa ülkelerinin Rusya'ya ham petrol ihracatında bağımlılığı düşük düzeyde olmamakla birlikte enerji silahının kullanılmasının ana unsuru kısa vadede kaynak çeşitlendirme yapmanın daha zor olduğu doğalgaz olmuştur. . Rus doğalgazına bağımlılık unsurunu Almanya'dan farklı olarak tehdit olarak nitelendiren Polonya, Birlik içinde güvenleştirmeye yaklaşımının öncülerinden olmuştur. Almanya'nın Rus gazına bağımlılık oranı 2014'te % 36 iken (Fuchs, 2014) Polonya'nın yaklaşık olarak % 60 düzeyindeydi (Congressional Research Service, 2015, s. 11). Buna bağlı olarak Polonya, Birlik içindeki Rusya'ya karşı şüpheli grubun liderliğini yapmıştır. Rusya'nın yeni enerji projeleriyle Avrupa ülkelerini daha da kendine bağımlı hale getirmesine ve Polonya, Ukrayna gibi ülkeleri doğalgaz transferinde bypass edecek arayışlara yönelmesine şiddetle karşı çıkmış, ancak Birlik içinde ortak bir tutum izlenmesini sağlayamamıştır.

Polonya'nın tavrında alternatif boru hatlarının inşa edilmesine bağlı olarak gaz transferinde hayati öneme sahip transfer ülkelerden biri olmasının sağladığı kaldıraç etkisini yitirecek olması etkili olmuştur. Polonya'nın koridor ülke olarak öneminin azalması Rusya karşısında pazarlık kozunun önemli ölçüde azalmasında etkili olmuştur. Rusya, 2005 yılında Kuzey Akım projesini gündeme getirdiğinde Avrupa ülkelerinin artmakta olan talebinin karşılanmasının ötesinde transferde bağımlı olduğu öncelikle Ukrayna, Belarus ve kısmi olarak da Polonya güzergahını kullanmaktan kaçınmayı hedeflemiştir. Yamal hattının genişletilerek jeopolitik olarak konumunun güçlendirilmesini bekleyen Polonya, Kuzey Akım'ın gündeme gelmesiyle enerji koridorundaki mevcut konumunun zarar göreceğini fark etmiştir (Tsafos, 2019). Tüm bunların ötesinde Kuzey Akım projesinin hayata geçmesi Rusya'ya istediğinde Batı Avrupa ülkelerine gaz akışını kesintisiz devam ettirirken Doğu ve Orta Avrupa ülkelerine gaz akışını durdurma kabiliyeti kazandıracak olması bu grupta yer alan ülkeler arasında tedirginliğe yol açmıştır (Anderson, 2008, s. 42-43).

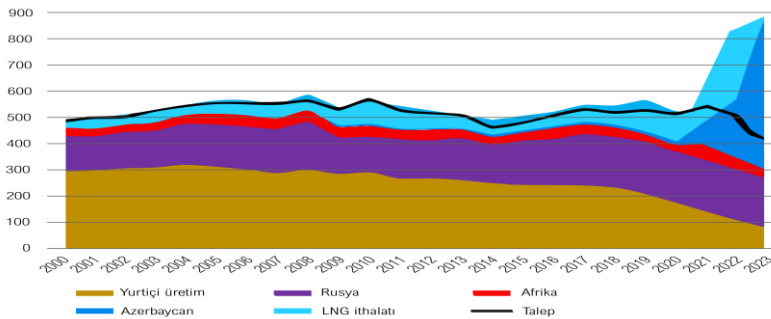
Adım adım Ukrayna'nın işgaline ve topyekûn enerji kesintilerine doğru giden bu süreçte Polonya dışında hiçbir üyeden ciddi itiraz gelmeyen Kuzey Akım'ın en büyük destekçisi enerji iş birliğini ekonomik çıkara dayalı olarak değerlendiren Almanya olurken ABD, projeye şiddetle karşı çıkmıştır. Deniz altından geçen bir hattın inşa maliyetine kıyasla Letonya, Estonya, Litvanya, Polonya üzerinden Almanya'ya uzanacak bir hat daha ekonomik olmasına rağmen jeopolitik olarak daha avantajlı görülen Kuzey Akım tercih edilmiştir (Anderson, 2008, s. 42). Kuzey Akım-I projesinin tek bir ülkenin (Almanya) enerji güvenliği endişesiyle hayata geçirilmesi AB'nin ortak enerji politikası izlenmesinin ne kadar uzağında olduğunu gösterirken; Kırım'ın işgaline rağmen Kuzey Akım-II'nin inşa edilmesi Rusya'nın Avrupa pazarının bireysel tüketicilere bölünmüş olmasından sadece farklı fiyat farklılaştırması yapmak için değil aynı zamanda dış politika amaçlarına ulaşmak amacıyla yararlanmasının önünü açmıştır (Gross & Stelzenmüller, 2024). AB üyelerinin kaynak çeşitlendirme yerine güzergâh çeşitlendirmeye yönelmelerinin uzun vadede enerji güvenliklerine istenilen katkıyı sunamayacağı ise Rusya'nın

Ukrayna işgali sonrasında Kuzey Akım-1'den gaz akışını çeşitli nedenlerle defaten yavaşlatmasıyla görülmüştür.

Rusya'nın enerji silahını kullanmasına karşı en başından bu yana birlik çağrısı yapan Polonya'nın, Ukrayna'nın işgali sürecinde bu ülkeden yana tavır takınması üzerine Gazprom, Yamal-Avrupa Boru Hattı'nın Polonya kısmını uzun bir süre boyunca kullanmama kararı almıştır (Abay, 2022). Öte yandan Rusya'nın Avrupa pazarına açılan en kısa ve en ucuz transit koridoru olan Belarus, Ukrayna politikası yüzünden Rusya'nın yanı sıra AB yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın izlediği politika Ukrayna tarafından "gaz şantajı" olarak nitelendirilmekle birlikte krizin başladığı dönemden itibaren Avrupa'ya düzenli gaz akışının sağlandığı tek koridor işgalle karşı karşıya olan Ukrayna olurken Rusya'ya yaptırım uygulayan Batı Avrupa ülkelerini besleyen Kuzey Akım-1 üzerinden akışta ciddi sorunlar meydana gelmiştir. Öte yandan Rusya, yaptırımlara cevap olarak enerji kaynaklarının politikleştirme eğilimini sürdürerek "dost olmayan ülkelere" doğalgaz satışının ruble olarak yapılması kararı almış, karara uymayan ülkeler arasında ilk olarak Polonya ve Bulgaristan'a akış durdurulmuştur (Gönültaş, 2022). Ayrıca, Gazprom tarafından yapılan açıklamalarda yaptırımlar nedeniyle boru hatlarında yaşanan teknik sorunların giderilmesinde yaşanan sorunlara dikkat çekilmekle birlikte "Rusya'nın dostlarına" gaz teslimatının sorunsuz olarak sağlanacağı belirtilmektedir (Afanasiev, 2022).

Rusya'nın, enerji kartını kullanması üzerine Avrupa Komisyonu, REPowerEU adlı raporu açıklayarak 1973 petrol krizinin patlak vermesinin ardından ABD Başkanı Nixon'ın 1973 yılında "Bu bizim ulusal amacımız olsun: Bu on yılın sonunda, 1980'de, ABD'de enerji için hiçbir ülkeye bağımlı olmayacaktır..." diyerek duyurduğu Bağımsızlık Projesi'ne benzer bir yaklaşımla enerjide bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. Uzun vadede AB'nin enerji ihracatına bağımlılığını sona erdirecek yenilenebilir enerji dönüşümüne vurgu yapan raporda devam etmekte olan enerji krizine yönelik kısa vadeli çözümler yer almıştır.

Grafik 3. AB-27 ülkelerinin 2014-2023 yılları arasında doğalgaz tüketimi, üretimi ve ihracatı (Twh/yıl)

Kaynak: Eurostat, BP, IEA verilerinden derlenmiştir.

Rusya'ya olan bağımlılığı sona erdirmenin yol haritası olarak kabul edilen plana göre uzun vadede yenilenebilir enerji yatırımları hızlandırılırken kısa vadede enerji tasarrufu özendirilecektir. Rus enerji kaynaklarına bağımlılık düzeyinin aşamalı olarak 2030 yılına kadar sıfırlanması hedeflenirken, doğalgaz depolarının % 90 oranında dolu olması zorunluluğu

getirilmesinin yanı sıra LNG ihracatının 50 bcm düzeyinde artırılması ve ilave 10 bcm boru gazı bulunması da yer almaktadır. Ayrıca, planın ilgili bölümünde AB üyelerinin ortak gaz alımı yapmasının yanı sıra kesinti yaşanmasında birlikte hareket edilmesi de yer almaktadır (European Commission, 2022a). AB'nin gaz depolama oranı, Çin'in yılın ilk yarısında düşen LNG talebi sayesinde % 95 düzeyine ulaşmış olmakla birlikte aynı düzeyin 2023 yılında da korunmasının güvencesi bulunmamaktadır (European Commission, 2022b).

Görüldüğü üzere AB, Rusya'nın enerji silahını kullanmasına karşı doğalgazda % 40 ve petrolde % 25 oranında Rus kaynaklarına bağımlı olmasından dolayı topyekûn yaptırım kararı almak yerine aşamalı bir plan hazırlamıştır. Öte yandan, Rusya'nın yaptırımlara cevaben gaz kesintileri ve doğalgaz ticaretini rubleye bağlama gibi girişimlerinin AB'nin enerji ticareti konusunda konsolide olmasına katkısı olmuştur. Doğalgaz alımlarının ortaklaşa yapılması ve kesinti durumunda birlikte hareket edilmesi stratejileri AB'nin gündeminde uzun yıllardır olmasına rağmen üyeler arasında Ukrayna işgaline kadar bu konuda uzlaşa sağlanamamıştır. Bu adım AB'nin Enerji Birliği açılımını destekler nitelikte olmakla birlikte kısa vadede üyelerin farklı önceliklerine bağlı olarak enerjiyi, ulusal güvenlik alanından ortak politika alanına taşımaları zor görünmektedir.

Enerji güvenliği konusunda Polonya'nın eleştirilerine karşı çıkan Almanya, enerji kaynaklarının güvenlik meselesi olarak değerlendirilmesine 2022 Ukrayna işgaline kadar oldukça mesafeli durmuştur. Rus kaynaklarına aşırı derecede bağımlı olmasına karşın Almanya'nın tavrını şekillendiren öncelikli unsur Rusya ile ikili ilişkileri olmuştur. Nitekim Almanya'nın Rusya algısı Polonya'nın algısı ile tam anlamıyla tezat teşkil ettiği için Kuzey Akım-1'in yanı sıra Kuzey Akım-II'nin inşasını da tüm uyarılara rağmen desteklemiştir. Kuzey Akım'ın ikinci etabı ABD'nin Kırım'ın ilhak edilmesi sonrasında başlattığı yaptırımlar yüzünden planlandığı gibi 2019 yılında bitirilememiştir. Bu hattın transit ülkelere bağımlılık olgusunu sona erdirecek olması Alman enerji güvenliği açısından stratejik önem taşıırken Ukrayna savaşının başlamasıyla Almanya tamamlanmış olan hattın devreye alınması sürecini Şubat 2022 sonu itibariyle durdurmuştur (Ellyatt, 2022). Almanya'da 2021 yılı sonunda Rusya ile enerji iş birliğine ekonomik açıdan yaklaşan ve yeşil enerji dönüşümüne öncelik veren 16 yıllık muhafazakâr iktidarın sona erip Sosyal Demokratların başa geçmesine (Karadağ, 2021) denk gelen Ukrayna'nın işgali ülkenin enerji politikasında radikal açılımları beraberinde getirmiştir.

Gecikmelere rağmen Almanya'nın desteğiyle tamamlanan Kuzey Akım-II'nin devreye alınamaması Rusya'nın Ukrayna koridoruna olan bağımlılığının azalmış olmasına rağmen iki ülke arasındaki transit anlaşması 2024 yılı sonunda sona erene kadar devam etmesi anlamına gelmektedir. Devam eden savaşta AB'yi tamamlanan hattın devreye alınması konusunda köşeye sıkıştırmak isteyen Rusya'nın elindeki en önemli kart ise teknik gerekçelere dayandırılan gaz kesintileridir (EuroNews, 2022). Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması ve doğalgaz arzını silah olarak kullanması AB içinde benzeri görülmemiş bir enerji krizine neden olmuştur. Enerji fiyatının keskin bir şekilde yükselmesi Avrupa genelinde sorunlara yol açarken AB, Rusya'nın enerji diplomasisini etkin kullandığı bu krize karşı başlangıçta güçlü adımlar atmakta zaman zaman zorlanmıştır.

6. Sonuç

Enerji kaynakları, hem bir amaç hem de bir araç olarak dış politika oluşum süreçlerini etkilemektedir. Enerji kaynaklarını kontrol etme mücadelesi ekonomik ve politik dinamiklere dayanmakta olup bu dinamiklerden birini görmezden gelmek enerji güvenliği ikilemini ortaya çıkarmıştır. Enerji jeopolitiğini başlangıçta şekillendiren olgu kendine yeterlilik iken bugün bu durum yerini karşılıklı bağımlılık ilişkisine bırakmıştır. Morgenthau'nun, kendi kendine yeten veya neredeyse kendi kendine yeterli olan bir ülke, kendine yeterli olmayan ülkeler karşısında önemli bir avantaja sahiptir; çünkü diğer devletlerin iradesi ya da gücüne tabi değildir şeklinde ifade ettiği ideal durum bugün hiçbir ülke açısından geçerli değildir. Arz ve talep ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılık durumunun güçlü tarafında olan kaynak sahibi ülkeler zaman zaman politik çıkarlarını gerçekleştirmek/koruyarak amacıyla enerji silahını kullanmaktadır. Bu duruma bağlı olarak enerjide kendine yeterlili ya da dışa bağımlılık oranının enerji akışının krizlerden etkilenmemesini sağlayacak düzeyde olması talep ülkeleri açısından hayati önemdedir. Enerji pazarında enerji silahının etkili olarak kullanıldığı ilk kriz olan 1973 petrol krizi sonrasında enerji güvenliğinin sadece ekonomik boyutla değerlendirilmesi yaklaşımı karşısında politik boyutu her geçen gün güç kazanmıştır.

Soğuk Savaş koşullarında gelişen ve uzun yıllar sorunsuz bir şekilde devam eden Avrupa-Rusya enerji iş birliği, 21. yy.da krizlerle sınanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı duyulan güvenlik endişesi günümüzde AB üyeleri için Rusya'ya karşı duyulan enerji güvenliği endişesi haline gelmiştir. Enerji güvenliğini ekonomik bir unsur olarak gören AB ülkelerinin Rus enerji kaynaklarına artan bağımlılığı zaman içerisinde Rusya karşısında politik manevra kabiliyetlerinde azalmalara yol açmıştır. AB'nin, NATO'yla paralel genişleme sürecinin Rusya tarafından ulusal çıkarlarına karşı hayati bir tehdit olarak görülmesiyle başlayan enerji krizleri Ukrayna'nın işgaliyle zirve noktasına ulaşmıştır. Bu noktaya kadar Rusya'nın enerji kaynaklarını politikleştirme eğilimine karşı uzlaşma geliştiremeyen AB, Ukrayna'nın işgaline uzanan bir dizi kriz sonucunda bu durumu kabul etmiştir.

AB ve Rusya arasında enerji ticaretinde ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık durumunun en hassas olduğu alan her iki taraf açısından da doğalgazdır. Rusya, son 20 yılda doğalgaz ticaretini diplomatik amaçlarına ulaşmak için kimi zaman yumuşak güç kimi zaman sert güç unsuru olarak kullanmıştır. Ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle başlayan süreçte birlikte karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kırılma tarafı olan AB içinde Rus gazına alternatif arayışları güçlenmiştir. AB'nin enerjide ortak politika izlemekte zorlanmasının da avantaja çeviren Rusya, Ukrayna işgaline bu koşullarda başlamıştır. Ancak Kırım'ın işgali ile Rusya'nın güvenilir arz ülkesi olduğu inancı sarsılmış, Ukrayna Savaşı ile de AB, Rus enerji kaynaklarının kullanıma karşı yakın geçmişten farklı olarak daha kapsamlı yaptırım politikalarına yönelmiştir. AB'nin politika değişikliğinde yeni arz kaynağı bulmalarının (ABD'den LNG ihracatı) ve enerji dönüşümünün etkisi bulunmakta olup araştırma sorusunda yer alan bağımlılık oranının dış politika üzerindeki etkisini görmek mümkündür. AB üyeleri arasında ilk olarak Polonya, Ukrayna Savaş sonrasında Rus gazına olan bağımlılığını sona erdirirken Birlik genelinde 2027 yılında Rusya ile gaz ticaretinin tamamen sona erdirilmesi hedeflenmektedir. AB kaynak çeşitlendirmesinin sağladığı güçle Rusya'nın son krizde enerji kartını kullanması girişimini tersine çevirmiştir. Bu noktada da 1973 Petrol Krizi'nde olduğu gibi karşılıklı bağımlılık olgusunun talep ülkesinin alternatifi olmadığı sürece güvenleleştirilebileceği olgusu vaka analizinde ele alınan öncü krizlerde açıkça görülmüştür. Gerek enerji dönüşümünün sağladığı ihracat azaltma avantajı gerekse de Ukrayna Savaşı'nın başladığı dönemde enerji pazarında

serbest LNG miktarının yüksek olması AB'nin enerji politikasında geleceğe yönelik radikal bir adımı görece kısa sürede atmasını sağlamıştır.

AB'nin içinde bulunduğu enerji güvenliği ikilemi küresel enerji piyasası dinamiklerini de derinden etkilemiştir. Rusya'yı enerji kaynaklarını aşırı politikleştirmenin maliyetleriyle karşı karşıya bırakan bu kriz, taraflar arasındaki iş birliği dinamiklerinin yerini daha ziyade çatışmanın almasına yol açmıştır. Devam etmekte olan enerji soğuk savaşında bir yandan enerji kaynaklarının Avrupa'ya mı yoksa Asya'ya mı akacağı, öte yandan da fosil yakıtlara karşı yenilenebilir enerji kaynaklarının yükselişi, rekabeti ve jeopolitik krizleri tetiklediği için dış politika alanında stratejik bir unsur olarak enerji kaynaklarının önemi de artmaya devam etmektedir. Enerjide dışa bağımlılığın güvenleleştirilmesinin yarattığı tehdit fosil yakıtların yerini yenilenebilir enerji kaynaklarının alma sürecini özellikle Avrupa ülkeleri özelinde hızlandırmıştır. Enerji jeopolitiğın değişen yapısına rağmen bağımlılık olgusunun teknolojik ve finansal nedenlerle devam edecek olması dış politika ve enerji bağımlılığı arasındaki ilişkinin sürececek olması anlamına gelmektedir. Hem arz hem de talep ülkeleri açısından politik seçenekleri sınırlayan bu durum tek bir ülke ya da kaynağa aşırı bağımlı olunan durumlarda daha şiddetli yaşanmaktadır. 20. yy'ın son çeyreğinde başlayan ve 21. yy'ın ilk çeyreğini de etkileyen bu durum diğer aktörlerin geçmiş olumsuz deneyimlerine rağmen bağımlılık ölçüsüne bağlı olarak çeşitli şekillerde dış politika üzerinde etkili olmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Aalto, P. (2008), *The Eu-Russian energy dialogue: Europe's future energy security*, Routledge.
- Abay, E. G. (2022), "Russia's Gazprom will no longer use Polish section of Yamal-Europe gas pipeline", www.aa.com.tr/en/energy/general/russias-gazprom-will-no-longer-use-polish-section-of-yamal-europe-gas-pipeline/35352
- Afanasiev, V. (2022), "Gazprom tries carrot and stick approach to European customers". www.upstreamonline.com/production/gazprom-tries-carrot-and-stick-approach-to-european-customers/2-1-1239972
- Anderson, R. J. (2008), *Europe's dependence on Russian natural gas: Perspectives and recommendations for a longterm strategy*. The Marshall Center Occasional Series, The George C. Marshall Center.
- Altıparmak, S. O., Thies, C. G., Shuttters, S. T., & Waters, K. (2023, March-April). *Inducing New Bilateral Oil Interdependencies: The Unintended Impact of 2014 US-led Sanctions on Russia*. *Journal of Indo-Pacific Affairs*, 155-166.
- Binder, M., & Payton, A. L. (2021). *With Frenemies Like These: Rising Power Voting Behavior in the UN General Assembly*. *British Journal of Political Science*, 52(1), 381-398.
- BM. (2025, 01 30). "UN General Assembly Resolutions Tables", <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/79>
- Bovan, A. (2020), "Negotiating energy diplomacy and its relationship with foreign policy and national security", *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(2), 1-6.
- BP (2021), "Russia's energy market in 2020", <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-russia-insights.pdf>
- Business Media Georgia (2022), "Price of Russian gas for Armenia not to change in next ten years", <https://bm.ge/en/article/price-of-russian-gas-for-armenia-not-to-change-in-next-10-years/121354>
- Carter, J. (1979), "Energy and national goals: Address to the nation", www.jimmycarterlibrary.gov/assets/documents/speeches/energy-crisis.phtml
- Carter, J. (1980), "State of the union address 1980", www.jimmycarterlibrary.gov/assets/documents/speeches/su80jec.phtml
- Commission of the European Communities (2000, "Green Paper- Towards a European strategy for the security of energy supply", <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0ef8d03f-7c54-41b6-ab89-6b93e61fd37c/language-en>
- Congressional Research Service. (2015). *Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification*. The U.S. Congress. Congressional Research Service.
- Corbeau, A.-S. (2022, 03 14). *How Deep Is Europe's Dependence on Russian Oil?* <https://news.climate.columbia.edu/2022/03/14/qa-how-deep-is-europes-dependence-on-russian-oil/>
- Council for Foreign Relations. (t.y.). "Oil dependence and U.S. foreign policy", www.cfr.org/timeline/oildependence-and-us-foreign-policy
- CREA (2022), *Financing Putin's war: Fossil fuel exports from Russia in the first six months of the invasion of Ukraine*, Center for Research on Energy and Clean Air, <https://energyandcleanair.org/publication/financing-putins-war-fossil-fuel-exports-from-russia-in-the-first-six-months-of-the-invasion-of-ukraine/>
- Dünya Enerji Konseyi (2010), *Enerji raporu 2010*, DEK Türk Milli Komitesi.
- EIA (2022), "Europe is a key destination for Russia's energy exports", <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618>
- EIA (2021), "Russia", <https://www.eia.gov/international/analysis/country/RUS>

Ellyatt, H. (2022), "Nord Stream 2 cost \$11 billion to build. Now, the Russia-Europe gas pipeline is unused and abandoned", www.cnn.com/2022/03/31/the-nord-stream-2-pipeline-lies-abandoned-after-russia-invaded-ukraine.html

EuroNews (2022), "Almanya, Putin'in Kuzey Akım 2'den doğal gaz sevkiyatına başlama teklifini reddetti", <https://tr.euronews.com/2022/10/12/almanya-putinin-kuzey-akim-2den-dogal-gaz-sevkiyatina-baslama-teklifini-reddetti>

European Commission (2022a), "Questions and answers on REPowerEU: Joint European action for more affordable, secure and sustainable energy", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_1512

European Commission (2022b), "REPowerEU: Affordable, secure and sustainable energy for Europe", https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#repowereu-actions

Eurostat (2020), "The EU in the world – energy", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=The_EU_in_the_world_-_energy#Primary_production

Fuchs, R. (2014, 03 29). Germany's energy dilemma. 01 05, 2025 tarihinde DW: <https://www.dw.com/en/germanys-russian-energy-dilemma/a-17529685>

Garbe, F., Felix, H., & Rainer L. (2011), "Brothers to neighbours: Russia–Belarus relations in transit", Dellecker, A. ve Gomart, T. (Ed.), *Russian Energy Security and Foreign Policy* (s. 188-203), Routledge.

Giuli, M. (2015), "Getting energy diplomacy right: A challenge starting at home", <https://www.epc.eu/en/Publications/Getting-energy-diplomacy-right~1d05b0>

Gross, S., & Stelzenmüller, C. (2024, 06 18). Europe's messy Russian gas divorce. 01 06, 2025 tarihinde Brookings: <https://www.brookings.edu/articles/europes-messy-russian-gas-divorce/>

Gönültaş, B. (2022), "Rusya'nın 'ruble' talebi sonrası Polonya ve Bulgaristan'da ilk gaz kesintileri yapılacak", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-ruble-talebi-sonrasi-polonya-ve-bulgaristanda-ilk-gaz-kesintileri-yapilacak/2573824>

HaberTürk. (2022), "Kim, ne kadar Rus doğal gazı kullanıyor?", www.haberturk.com/kim-ne-kadar-rus-dogal-gazikullaniyor-3337387

Hadfield, A. (2008), "Energy and foreign policy: EU–Russia energy Dynamics", Hadfield, A, Dunne, T. ve Smith, S. (Ed.), *Foreign policy: Theories, actors, cases* (s. 451-475), Oxford University Press.

Hamilton, J. D. (1983), "Oil and the macroeconomy since World War II", *The Journal of Political*, 91(2), 228-248.

Hamilton, L. H. (2005), "Foreword", Goldwyn, D.L. ve Kalicki, J.H. (Ed.), *Energy and security: Toward a new foreign policy strategy*, (s. i-xxi), Woodrow Wilson Center Press.

IEA (2013), *World energy outlook*, OECD/IEA.

IEA (2019), "World energy balance: 2019", www.iea.org/reports/world-energy-balances-overview/world

IfW Kiel, Bruegel & DIW Berlin (2020), *Instruments of a strategic foreign economic policy*, The Kiel Institute for the World Economy.

İpek, P. (2017), "The role of energy security in Turkish foreign policy (2004-2016)", Gözen Ercan, P. (Ed.), *Turkish foreign policy: International relations, legality and global reach* (s. 173-194), Palgrave Macmillan.

Kanapiyanova, Z. (2021), "Turkmenistan-Russia energy cooperation in the context of natural gas trading", <https://www.eurasian-research.org/publication/turkmenistan-russia-energy-cooperation-in-the-context-of-natural-gas-trading/>

Khan, M. Z. (2020). "Is Voting Patterns at the United Nations General Assembly a Useful Way to Understand a Country's Policy Inclinations: Bangladesh's Voting Records at the United Nations General Assembly", *SAGE Open*, 4, 1-16.

Klare, M. T. (2001), *Resource wars: The new landscape of global conflict with a new introduction*, Holt Paperbacks.

Klinghoffer, A. J. (1975), "Soviet oil politics and the Suez Canal", *The World Today*, 3(10), 397-405.

Korteweg, R. (2018), *Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia*, European Parliament's Committee on Foreign Affairs.

Kramer, A. E. (2007), "Russia threatens cut in Belarus gas supply", www.nytimes.com/2007/08/02/world/europe/02russia.html

Levi, M. A. (2010), *Energy security: An agenda for research*, Council on Foreign Relations.

Lipiński, K. (2023). *Secure gas supplies for the winters to come. European path from crisis to independence*. 01 06, 2025 tarihinde Polish Economic Institute: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2023/06/PP-1-2023_Gas-security.pdf

Luft, G. & Korin, A. (2009), "Realism and idealism in the energy security debate", Luft, G. ve Korin, A. (Ed.), *Energy security challenges in the 21st century. A reference handbook*, (s. 340-341), ABC-CLIO.

Luft, G., & Korin, A. (2009), *Turning oil into salt– Energy independence through fuel choice*, Book Surge Publishing.

Mankoff, J. (2008), "Russian foreign policy and the United States after Putin", *Problems of Post-Communism*, 55(4), 42-51.

Martikainen, T., ve Vihma, A. (2016, Mart), *Dividing the EU with energy? Unpacking Russia's energy geoeconomics*, FIIA Briefing Paper 191, https://www.files.ethz.ch/isn/196271/bp191_Dividing_the_EU_with_energy.pdf

Mearsheimer, J. J. (2014), "Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin", *Foreign Affairs*, 93(5), 1-12.

Mitrova, T. (2019, Temmuz), "Russia's energy strategy", https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/AtlanticCouncil_Russias_Energy_Strategy.pdf

Morgenthau, H. J. (1948), *Politics among nations: The struggle for peace and power*, Alfred A. Knopf.

Nixon, R. (1973), "237. Editorial Note", <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v36/d237>

Nuechterlein, D. E. (1979), "The concept of 'national interest': A time for new approaches", *ORBIS*, 73-75.

Orttung, R. W., ve Overland, I. (2011), "A limited toolbox: Explaining the constraints on Russia's foreign energy policy", *Journal of Eurasian Studies*, 2(1), 74-85.

Overland, I. (2015), "Future petroleum geopolitics: Consequences of climate policy and unconventional oil and gas", Yan, J. (Ed.), *Handbook of clean energy systems*, (s. 1-29), J. Wiley & Sons.

Pamir, N. (2015), *Enerjinin iktidarı: Enerji kaynaklarını elinde tutan, dünyayı elinde tutar!*, Hayy Kitap.

Potrafke, N. (2009). "Does government ideology influence political alignment with the U.S.? An empirical analysis of voting in the UN General Assembly", *The Review of International Organizations*, 4(3), 245-268.

Ruszel, M. (2020, Kasım), "The significance of the Baltic Sea Region for natural gas supplies to the V4 countries", *Energy Policy*, 146(111786), 1-9.

Rzayeva, G. (2010), "Azerbaijan's: Eurasia's energy nexus?", *Turkish Policy Quarterly*, 9(2), 55-71.

Shaffer, B. (2009), *Energy politics*, University of Pennsylvania.

- Sovacool, B. K. (2007), "Solving the oil independence problem: Is it possible?", *Energy Policy*, 35(11), 5505-5514.
- Stegen, K. S. (2011), "Deconstructing the "energy weapon": Russia's threat to Europe as case", *Energy Policy*, 39, 6505-6513.
- Stent, A. A. (2008, Ağustos), "Restoration and revolution in Putin's foreign policy", *Europe-Asia Studies*, 6(6), 1089-1106.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı (2022), "Fasıl 15: Enerji", https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html
- Telli, A. (2022), Enerji-k jeopolitik: Krizlerle şekillenen enerji jeopolitiği, Nobel.
- Tsafos, N. (2019, 07 30). How Nord Stream 1 Rewired German Gas. 01 06, 2025 tarihinde CSIS: <https://www.csis.org/blogs/energy-headlines-versus-trendlines/how-nord-stream-1-rewired-german-gas>
- The Council of European Union (2006), "Proposal for a European Energy Security Treaty", <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7160-2006-INIT/en/pdf>
- The U.S. Department of Energy. (t.y.), "History of the strategic petroleum reserve", www.energy.gov/ceser/spr-origins#:~:text=In%20the%20aftermath%20of%20the,one%20billion%20barrels%20of%20petroleum.
- Umbach, F. (2011), "Energy security in Eurasia: Clashing interests", Dellecker, A. ve Gomart, T. (Ed.), *Russian energy security and foreign policy*, (s. 20-35), Routledge.
- Veebel, V., & Markus, R. (2015). Lessons from the EU-Russia Sanctions 2014-2015,. *Baltic Journal of Law & Politics*, 8(1), 165-194.
- Walt, S. M. (1991), "The renaissance of security studies", *International Studies Quarterly*, 35(2), 211-239.
- Wenger, A. (2009), "Russia's energy power: Implications for Europe and for transatlantic cooperation", Perovic, J., Orttung, R.W.W. ve Wenger, A. (Ed.), *Russian energy power and foreign relations*, (s. 225-244), Routledge.
- Yergin, D. (1988), "Energy security in the 1990s", *Foreign Affairs*, 67, 110-132.
- Yergin, D. (2008), *The prize: the epic quest for oil, money and power*, A Division of Simon and Shuster.
- Yergin, D. (2011), *The quest: Energy, security, and the remaking of the modern World*, Penguin Press.
- Zhdannikov, D. (2019), "Factbox: Russia's oil and gas disputes with Belarus", www.reuters.com/article/us-russia-oil-belarus-factbox-idUSKBN1YZOXW

Extended Summary

The Rise of Energy Security as a Foreign Policy Element: The EU's Energy Security Dilemma

There is a growing interest in the impact of energy resources on foreign policy processes and energy security issues. However, despite this increasing interest, the majority of studies in the field of energy security remain descriptive and primarily rely on historical analysis methods. Since the twentieth century, energy security has become a fundamental element in ensuring the prosperity and survival of both developed and developing societies, leading to extensive discussions in the field of international relations.

Access to energy resources is both an end goal and a tool to achieve certain foreign policy objectives. Often, these two approaches are intertwined. Since energy resources are utilized to realize foreign policy interests as an element of national power, they can directly or indirectly affect not only international actors but also the broader international system. Energy resources, fundamental to economic development, can also be leveraged in various ways to achieve foreign policy goals.

Energy resources are not only the driving force behind development and progress in social life but also hold key importance in protecting national security. These resources, prominent in different dimensions during times of war and peace, have been a source of stability in some periods and instability in others. The geopolitical risk arising from the uneven distribution of energy resources globally has made these resources one of the most complex issues in foreign policy, serving as a strategic element. In addition to the sovereign rights over energy resources, owning or controlling these resources shapes the distribution of political and economic power. While the use of sovereign rights over these resources is an internal matter for each country, it also significantly impacts foreign policy. In this context, energy stands out as a crucial element contributing to both national welfare and national security.

Accordingly, states prioritize ensuring their military and economic security alongside energy security, which affects both. Given that energy resources are among the elements of physical power, some argue that the issue should be addressed from a realist perspective. Others accept the assumption that actors in the energy market are rational and will act with the motive of profit maximization. The influence of energy resources on foreign policy varies according to conditions, due to their dual economic and political dimensions. In addition to each country's differing energy security priorities, it is crucial to determine whether economic factors such as price or supply-demand shocks, or political factors, are the main concern shaping energy policy. Although energy security is not typically considered among the primary foreign policy objectives related to state survival, it is often regarded as a vital interest.

The increasing impact of energy resources on national security and economic welfare has elevated the issue to a foreign policy priority. Despite the exponential growth in demand and the resulting external dependency rate, energy was not prioritized on the diplomatic agenda until states recognized the geographical and political obstacles to accessing these resources. Energy diplomacy encompasses all diplomatic activities aimed at strengthening access to energy resources and markets. Using diplomatic methods to ensure a regular energy flow and energy supply security, energy diplomacy is applied differently by producer and consumer countries to achieve the same goal. Although states develop various policies and methods depending on the situation, the primary purpose of energy diplomacy has been to maintain existing national power and seek to acquire new power.

The energy issue influences foreign policy formation processes both as a goal and a tool. The struggle to control energy resources is driven by economic and political dynamics and overlooking either dynamic has led to the energy security dilemma. This study aims to explain how energy security has become an inseparable and privileged element of foreign policy. In this context, it will reveal the fundamental dynamics of how energy resources have become a tool to achieve foreign policy goals for both exporting and importing countries. Given that fossil fuels still account for over 80% of the world's primary energy mix (IEA, 2022), the study will focus mainly on the impact of oil and natural gas reserves on foreign policy. The first part of the study covers the literature on energy security and discussions in this field, while the second part addresses the development process and approaches to energy diplomacy. The case study will focus on two prominent actors in energy diplomacy, the EU and Russia, analyzing their interdependence. The concept of the energy dilemma will be used to explain the deadlock in energy cooperation between the two parties. While the EU struggles to adopt a common strategy due to conflicting interests among member states, who regard energy policy as an element of national security, Russia, with its high tendency towards resource nationalization, intensively employs energy diplomacy to gain political advantages beyond economic benefits from the complex interdependence.